

Ändrade beskattningsregler för sparbanker och stadshypoteksinstitutionen m. m.

av assessorn Sigvard Berglöf

I

Sparbanker m. m.

Affärsbankerna drivs i aktiebolagsform. Sparbankerna däremot har inte som aktiebolag och föreningar egenskap av sammanslutningar. De är nämligen juridiska personer av särskilt slag. Deras väsentliga underlag och innehåll är själva rörelsen och förmögenhetsmassan. Denna förvaltas av styrelse och huvudmän som representanter för insättarna. För sparbankerna finns en gemensam fond, Sparbankernas säkeretskassa, med uppgift att trygga sparbankernas verksamhet och insättarnas rätt.

Jordbrukskasserörelsen består av en riksorganisation, Sveriges Jordbrukskassförbund (ursprungligen Svenska Jordbrukskreditkassan) samt jordbrukets kreditkassor, vilka utgörs av jordbrukskassor och centralkassor för jordbrukskredit. Riksorganisationen och kreditkassorna registreras som ekonomiska föreningar.

Affärsbankerna, sparbankerna och jordbrukskasserörelsen har av tradition och tidigare genom lagstiftning tilldelats delvis olika funktioner på kreditmarknaden. Utvecklingen har emellertid medfört en fortgående minskning av de faktiska skillnaderna mellan de olika instituten i fråga om verksamhetsinriktning och därmed medfört ökad konkurrens. Detta framträder särskilt på inlåningssidan men gäller delvis också kreditgivningen.

Genom lagändringar under hösten 1968 har i huvudsak enhetliga civilrättsliga regler skapats för de olika bankinstituten. Ändringarna som trädde i kraft den 1 januari i år innebär att varje bankinstitut i princip får legal rätt att driva alla inom bankväsendet förekommande rörelsegrenar. Härigenom har förutsättningar alltså skapats för att alla instituten skall kunna drivas på i princip likartade villkor. Däremot syftar inte ändringarna till att utjämna skillnaderna i associationsrättslig ställning mellan instituten. I prop. 1968:143, som låg till grund för beslutet om enhetliga civilrättsliga regler, påpekade finansministern att olika beskattningsregler gällde för de skilda bankinstituten och att frågan i vad mån dessa regler borde påverkas av samordningen övervägdes inom finansdepartementet.

I en inom finansdepartementet i november 1968 upprättad promemoria (stencil Fi 1968:13) framlades därefter förslag till ändrade bestämmelser angående beskattningen av sparbanker, jordbrukets kreditkassor m. m. Förslaget, som avsåg att skapa i huvudsak likartade beskattningsregler för affärsbanker, sparbanker och jordbrukets kreditkassor, bereddes inom finansdepartementet och föranledde de förslag som framlades i prop. 1969:99. Propositionen accepterades av bevillningsutskottet i dess betän-

kande 1969:58. Riksdagen har sedermera fattat beslut i överensstämmelse med vad utskottet hemställt i betänkandet (Rskr 329).

Tidigare gällande skillnader i beskattningsreglerna för affärsbanker, sparbanker och jordbrukskasserörelsen

I departementspromemorian lämnades en utförlig redogörelse för skiljaktigheterna i beskattningsreglerna för de olika instituten. Skiljaktigheterna framgår av det följande.

Statlig inkomstskatt utgick enligt 10 § 2 mom. SI för affärsbanker och flertalet andra svenska aktiebolag efter 40 proc. av den beskattningsbara inkomsten. För jordbrukets kreditkassor och flertalet andra ekonomiska föreningar, för sparbanker och sparbankernas säkerhetskassa utgjorde den statliga inkomstskatten 32 proc. av den beskattningsbara inkomsten.

Vid beräkning av nettointäkten av institutens verksamhet gällde i vissa avseenden olika regler.

Sparbank hade enligt 29 § 3 mom. KL rätt till avdrag för sådan avsättning till reservfond som var nödvändig för att uppbära sparbankens fonder till det enligt gällande lag i förhållande till inlåning erforderliga minsta belopp. Härvid fick från sparbankens fonder dras av säkerhetsfond och — under de tio första räkenskapsåren — grundfond. Vidare medgavs sparbank avdrag för bidrag till sparbankernas säkerhetskassa och säkerhetskassan avdrag för utdelning till sparbankerna.

Affärsbankerna och ekonomiska föreningar i jordbrukskasserörelsen var enligt 54 § KL inte skattskyldiga för ut-

delningar på aktier eller andelar som innehades som ett led i bl. a. penningrörelsen. Vidare var dessa institut enligt 43 § KL under vissa omständigheter berättigade till avdrag för s. k. öppna koncernbidrag.

Affärsbanker kunde vidare enligt förordningen (1967:94) om avdrag vid inkomsttaxeringen för viss aktieutdelning tillgodogöra sig avdrag för viss utdelning som bolaget utbetalt på nyemitterade aktier.

Vissa lättnader i beskattningen syftade till att undanröja hinder för fusioner mellan sparbanker och mellan jordbrukets kreditkassor. I fråga om sparbankerna innebar detta att fusionen inte skulle medföra beskattning för realisationsvinst. Vid övertagande sparbanks avyttring av egendom som övertagits genom fusioner skulle det i fråga om innehavstid anses som om övertagande och överlämnande sparbank utgjort en skattskyldig. Övertagande sparbank skulle äga rätt till avdrag för kommunalskatt som påförts den upplösta sparbanken (anvisningspunkt 5 till 35 § KL och 2 § SI).

Enligt förordningen (1955:256) om investeringsfonder för konjunkturutjämning hade affärsbanker, sparbanker och föreningar i jordbrukskasserörelsen möjlighet att avsätta högst 40 proc. av årsvinsten före skatt till investeringsfond för rörelse. Avdrag för avsättningen medgavs under förutsättning att visst belopp av avsättningen inbetalts på särskilt konto i riksbanken. Detta belopp skulle för affärsbanker motsvara 46 proc. av avsättningen och för ekonomiska föreningar och sparbanker 40 proc. av avsättningen.

Slutligen skall här erinras om föreskrifterna i åttonde stycket av anvis-

ningspunkt 1 till 41 § KL angående värdering av bl. a. penningförvaltande företags placeringar av förvaltade medel i aktier, obligationer, lånefordringar m. m. och skattskyldigs lager av fastigheter och liknande tillgångar. Närmare bestämmelser har emellertid inte ansetts kunna utfärdas i lagen utan det har förutsatts att praxis skulle fastställa gränserna för skälig nedskrivning. För värdesättningen av affärsbankernas och sparbankernas lager har också tämligen fasta normer utbildats i praxis. För affärsbankerna grundade sig dessa normer på mellankommunala prövningsnämndens praxis och för sparbankerna gällde riksskattenämndens anvisningar 1966 2:3.

Ändringar i beskattningsreglerna

Procentsatsen vid den statliga beskattningen har höjts till 40 för sparbanker, sparbankernas säkerhetskassa och ekonomiska föreningar som ingår i jordbrukskasserörelsen, d. v. s. till samma procentsats som tidigare och alltså gäller för affärsbankerna. Höjningen motiverades bl. a. med att konkurrensutjämnande synpunkter talade för att skattesatserna för alla bankinstitut skulle bringas i paritet med varandra.

Som en följd av höjningen av procentsatsen vid den statliga beskattningen har vissa ändringar vidtagits i förordningen om investeringsfonder för konjunkturutjämnning. För ekonomiska föreningar och sparbanker gällde tidigare för avsättning till sådan fond att ett belopp motsvarande 40 proc. av avsättningen skulle insättas i riksbanken. Motsvarande procentsats för affärsbanker och andra aktiebolag var och är alltså 46. Den tidigare lägre procentsatsen för

alla ekonomiska föreningar och sparbanker bör ses mot bakgrunden av att en lägre procentsats till statlig inkomstskatt då gällde för dessa rättssubjekt. Som en konsekvens av höjningen av skattesatsen för sparbankerna och föreningar i jordbrukskasserörelsen har insättningskyldigheten för dessa institut höjts till 46 proc., eller samma procentsats som gäller för affärsbankerna.

Vidare har sparbanks rätt att under vissa förutsättningar skattefritt få avsätta medel till reservfond slopats. I departementspromemorian uttalades att denna avdragsregel kunde anses sakna betydelse för sparbankerna. Till stöd härför anfördes att enligt sparbankslagen fondbildning måste äga rum innan nyinlåning skedde, varför det inte kunde föreligga möjlighet att inlåna mer än den föreskrivna minimirelationen medgav. Vidare uppgick sparbankernas sammanlagda fonder vid utgången av åren 1966 och 1967 till resp. 906 milj. och 960 milj. kr., varav reservfonderna utgjorde resp. 903 milj. och 958 milj. kr. Garantifonder förekom således endast i ringa utsträckning. Slutligen pekades på den betydande fusionsverksamhet som under senare år förekommit mellan sparbanker. Bl. a. med hänsyn härtill förutsattes i promemorian att några nya sparbanker inte skulle komma att grundas. Vid remissbehandlingen av promemorian visade bankinspektionen att några sparbanker under senare år fått avdrag för avsättning till reservfond. I proposition framlades emellertid samma förslag som i promemorian, dock att sparbankerna under en kort övergångsperiod ansågs böra få behålla sin tidigare rätt till avdrag för viss avsättning till reservfond.

Finansministern erinrade i propositionen

nen i anslutning till förslaget angående slopande av avdragsgilla avsättningar till reservfond om att kapitalkravet för sparbankerna genom ändringen av sparbankslagen kunde i förhållande till tidigare inlåningsregler beräknas i medeltal ha minskat med 21 proc. I några fall kunde de nya bestämmelserna innebära ett skärpt kapitalkrav, men å andra sidan kunde sparbankerna under en övergångstid av fem år använda tidigare inlåningsregler. Med hänsyn bl. a. till det genomsnittligen sänkta kapitalkravet ansåg finansministern att sparbankerna inte borde ges generella möjligheter att skattefritt bygga upp ett eget kapital genom viss avdragsgill avsättning till reservfond. Visserligen ställde sig kapitalanskaffningen i viss mån olika för de olika bankinstitutet, men detta sammanhängde med institutens olika associationsrättsliga ställning. Finansministern ansåg inte att de olika möjligheterna till kapitalanskaffning kunde återopas som skäl för att man i ett system som syftade till konkurrens på lika villkor mellan bankinstitutet skulle medge sparbankerna möjlighet till kapitalanskaffning genom generella skattelättnader som inte skulle komma de andra instituten till godo. I sammanhanget erinrades om att olikheterna i associationsrättsligt hänseende medförde olikheter även i andra avseenden, så skulle exempelvis aktiebolags utdelningar i princip ske med beskattade medel. Mot denna bakgrund förordade finansministern att avdragsrätten skulle slopas.

I två motioner i anslutning till propositionen hemställdes att sparbankerna skulle bibehållas vid sin nuvarande möjlighet till avdragsgill avsättning till reservfond. Bevillningsutskottet avstyrkte bifall till motionerna.

De ändringar som gjorts i beskattningsreglerna för bankinstitutet berör inte sparbankernas rätt till avdrag för bidrag till sparbankernas säkerhetskassa och säkerhetskassan avdrag för utdelning till sparbankerna. Här har alltså avdragsrätt bibehållits.

Vidare har affärsbankernas och jordbrukskasserörelsens rätt till avdrag för vissa s. k. öppna koncernbidrag bibehållits oförändrad. Detsamma gäller beträffande samma instituts frihet från beskattning för utdelningar på aktier eller andelar som innehas som ett led i bl. a. penningrörelsen. Dessa rättigheter bör ses mot bakgrunden av institutets associationsrättsliga ställning. Vidare har inte någon ändring gjorts beträffande affärsbanks rätt till avdrag för viss utdelning på nyemitterade aktier. Vid remissbehandlingen av departementspromemorian uttalade sparbanksföreningen att en likformig behandling i beskattningshänseende krävde att sparbankerna skulle vara befriade från beskattning av utdelningar på organisationsaktier. Finansministern påpekade i propositionen att affärsbankernas och jordbrukskasserörelsens skattefrihet för ifrågavarande utdelningar var en följd av att dessa instituts vinster var underkastade dubbelbeskattning. Eftersom så inte var förhållandet med sparbankernas vinster fann finansministern inte anledning att utvidga skattefriheten till att avse även sparbanks utdelningar på organisationsaktier.

Vidare har affärsbankerna medgivits samma skattelättnader vid sammanslagning av två affärsbanker som har gällt och fortfarande gäller för sparbankerna vid fusion. Detta innebär att då affärsbank övertar annan banks rörelse den övertagande banken och den överlåtande

banken i realisationsvinsthänseende skall anses utgöra en skattskyldig. Vidare har den övertagande affärsbanken rätt till avdrag för den överlåtande bankens skatt, i den mån skatten skulle ha varit avdragsgill för denna. I en skrivelse till bevillningsutskottet har Svenska bankföreningen påtalat att överlåtande affärsbank vid sammanslagning måste erlagga utskiftningsskatt som kan uppgå till betydande belopp och att detta i hög grad kan vara ägnat att försvåra banksammanslagningar. Enligt föreningens mening skulle det vara angeläget att sammanslagningar som framdeles kunde befinnas önskvärda inte hindrades av ogynnsamma skattekonsekvenser. Utskottet anslöt sig i princip till föreningens uppfattning att utskiftningsskatt inte borde utgå vid affärsbankssammanslagning, då motsvarande skattebelastning inte uppkom vid fusioner mellan sparbanker och mellan jordbrukets kreditkassor. Utskottet påpekade emellertid att sammanslagningar mellan affärsbanker torde vara ytterst sällsynta hos oss men att däremot en utveckling mot större bankenheter f. n. pågick både i utlandet och inom svenska sparbanksväsendet. En viss ytterligare koncentration inom det svenska affärsbanksväsendet borde inte anses utesluten. Med hänsyn härtill förutsatte utskottet att K. M:t, om en sådan koncentration aktualiserades, skulle framlägga förslag till åtgärder som i skattehänseende möjliggjorde samma behandling av affärsbanker och övriga bankinstitut vid fusion.

Slutligen uttalas i propositionen att normerna för värdering av institutens tillgångar bör i den mån det är möjligt göras enhetliga. Det bör som hittills ankomma på praxis att fastställa be-

stämda gränser för skälig lagernedskrivning. Vägledande uttalanden från riksskattenämnden anses härvid givetvis önskvärda.

Övergångsbestämmelser

Den höjda procentsatsen vid den statliga beskattningen för sparbanker, sparbankernas säkerhetskassa och ekonomiska föreningar som ingår i jordbrukskasserörelsen skall tillämpas första gången vid 1971 års taxering. Som en följd härav skall även ändringarna beträffande avsättningar till investeringsfonder för konjunkturutjämnning tillämpas första gången vid samma taxering. Sparbankerna har som framgått medgetts att under en kort övergångsperiod behålla rätten till avdrag för vissa avsättningar till reservfond. Bestämmelserna om sloandet av denna avdragsrätt gäller fr. o. m. 1972 års taxering. Vad slutligen angår bestämmelserna om att affärsbanker vid sammanslagningar skall medges samma lättnader som sparbanker åtnjuter vid fusioner skall dessa bestämmelser tillämpas första gången vid 1970 års taxering.

II

Stadshypoteksinstitutionen m. m.

Genom beslut den 13 december 1968 lämnade Kungl. Maj:t med stöd av förordningen (1968:575) om fusion inom stadshypoteks- och bostadskreditinstitutionerna tillstånd till verkställande av fusionsavtal mellan stadshypotekskassan och bostadskreditkassan samt mellan stadshypoteksförening och bostadskreditförening med samma verksamhetsområde. Fusionerna, som skulle anses genomförda den 1 januari 1969, tillgick på så sätt att

bostadskreditkassan och bostadskreditföreningarna upplöstes utan likvidation och deras tillgångar och skulder övertogs av stadshypoteksinstitutionen. Sammanslagningen av inrättningarna skall ses mot bakgrunden av den nya typ av lån, s. k. enhetslån, som på riksbankens initiativ infördes inom bostadssektorn i november 1965 och som ryckt undan grunden för ett fortsatt särhållande av de båda institutionerna.

I prop. 1969:99 framlades bl. a. vissa förslag till ändrade regler vid beskattning av stadshypoteks- och bostadskreditinstitutionerna. Förslagen, som behandlades av bevillningsutskottet i dess betänkande nr 58, har numera antagits av riksdagen (rskr. 329). De är en följd av de genomförda sammanslagningarna och berör dels skattekonsekvenser i samband med fusionerna och dels stadshypoteksföreningarnas möjlighet till skattefria avsättningar till reservfond eller säkerhetsfond. I ett flertal författningar har samtidigt vidtagits ändringar av redaktionell art.

Fusion medför ej beskattning

Med hänsyn till de speciella omständigheter som låg bakom sammanslagningen av stadshypoteks- och bostadskreditinstitutionerna föreslogs i propositionen att skatteplikt inte skulle föreligga för någon av de berörda inrättningarna på grund av fusionen. Vidare borde övertagande kassa eller förening erhålla avdrag för överlåtande kassas eller förenings skatt i den mån skatten skulle ha varit avdragsgill för överlåtande inrättning. Å andra sidan borde restituerad, avkortad eller avskriven skatt, som skulle ha utgjort skattepliktig intäkt för överlåtande kassa eller förening, upptas som intäkt av överta-

gande kassa eller förening. En särskild förordning har utfärdats med detta innehåll.

Avsättning till reserv- eller säkerhetsfond

Vidare har bestämmelserna om avdragsgill avsättning till reserv- eller säkerhetsfond för inrättningarna ändrats. Ändringarna berör 29 § 3 mom. tredje och fjärde styckena KL. Som en naturlig följd av fusionerna har bestämmelserna angående bostadskreditkassans och bostadskreditföreningarnas avdragsgilla avsättningar utgått. Stadshypotekskassan och hypoteksförening kunde tidigare skattefritt avsätta belopp motsvarande 2 % av inrättningens skulder till reserv- eller säkerhetsfond. Detta innebar att skattefria avsättningar fick ske intill en civilrättsligt bestämd övre gräns, nämligen föreskrivet fondkrav (jfr SFS 1963:573). Emellertid gäller numera reglerna om reserv- och säkerhetsfond i förordningen (1968:576) om Konungariket Sveriges stadshypotekskassa och om stadshypoteksföreningar. Enligt förordningen skall kassans reservfond uppgå till lägst ett belopp motsvarande 1 % av kassans skulder och föreningens säkerhetsfond uppgå lägst till ett belopp som motsvarar 1 % av föreningens skulder. Detta innebär ett fondkrav för institutionen som helhet på 2 %.

Subsidiär bestämmelse

Fondkravet kan emellertid i vissa fall medföra svårigheter för föreningarna. Därför har införts en subsidiär bestämmelse som medför, att om en föreningens säkerhetsfond understiger 1 % av föreningens skulder så skall i stället samtliga föreningars säkerhetsfonder tillsammans svara mot samma procenttal av kassans skulder. Uppgår kassans reservfond till

2 % av skulderna får vinstmedlen användas för syfte som hänger samman med kassans ändamål. Förening får efter medgivande av kassan använda avkastningen av säkerhetsfonden till att bestrida förvaltningskostnader eller i den mån detta ej behövs, till att underlätta medlemmarnas lånevillkor under förutsättning att säkerhetsfonden överstiger 2 % av föreningens skulder.

Vad angår inrättningarnas avdragsgilla fondavsättningar har hypotekskassan bibehållits vid sin rätt till avdragsgill avsättning intill dess fonden uppgår till 2 % av kassans skulder. I fråga om stadshypo-

teksföreningarna innebär som framgått den subsidiära fondregeln att om någon förening inte uppfyller fondrelationskravet på 1 % skall föreningarnas säkerhetsfonder sammanlagda svara mot 1 % av kassans skulder. Detta medför att förening av kassan kan bli ålagd att förstärka sin säkerhetsfond så att den kommer att svara mot mer än 2 % av föreningens skulder. Mot den bakgrunden har genomförts att föreningarna skattefritt kan avsätta upp till 2,5 % av föreningens skulder till säkerhetsfond. Denna möjlighet till skattefri avsättning gäller fr. o. m. 1970 års taxering.